

De Russische Inval in Nederland

Voorpagina:
F.J. Pfeiffer, Kozakken voor de Muiderpoort, november 1813.

De Russische inval in Nederland, 1813-1814

De Russische invasie in november 1813 was de katalysator tot de bevrijding en het herstel van Nederland. De komst van de Russen, met name dat van de kozakken, maakte veel indruk op de bevolking. Deze ruwe, kleurrijke, exotische ruiters trokken veel bekijks en waren zeer populair. Maar ze waren ook berucht vanwege hun drankzucht, hun grove manieren en hun zucht naar plunderingen, waarbij niet alleen de krijgsgevangenen werden beroofd van alles, maar ook de bevolking niet werd gespaard. Uiteindelijk trokken de Russen verder, en kwamen Britse, Pruisische en ook Nederlandse troepen in de plaats. In de korte tijd dat ze in Nederland waren hebben de Russen een onuitwisbare indruk achtergelaten. Zelfs in onze taal vinden we dat terug, door woorden als 'knoet'(zweep), 'doerak' (stommeling) en 'bistro' ("opschieten!").

Inhoud

1.
Uit de mémoires van Alexander von Benckendorff, generaal der cavalerie en *Aide de Camp* van Zijne Keizerlijke Majesteit de Tsaar aller Russen
2.
Memorie van B.H. Adel, betrekkelijk de door hem gedane diensten aan de Russische Troupen, bij gelegenheid hunne intogt te Amsterdam in de maand November 1813
3.
Declaratie aan den Heer B.H. Adel, van majoor Elsenwangen

1.

Uit de mémoires van Alexander von Benckendorff, generaal der cavalerie en Aide de Camp van Zijne Keizerlijke Majesteit de Tsaar aller Russen

ALEXANDER KRISTOVOROVITCH GRAAF VON BENCKENDORFF (Russisch: граф Александр Христофорович Бенкендорф; geboren 4 juli 1783 te Reval [Talin, Estland] – overleden 5 oktober 1844 te Dägo [Hiiumaa, Estland]) was een cavaleriegeneraal in het Russische leger en generaal-adjutant van Tsaar Alexander I. Hij onderscheidde zich tijdens de Franse veldtocht in Rusland in 1812 en de daaropvolgende campagnes in 1813. Zo was hij één van de eerste Russische generaals die Berlijn binnentrokken. Na de Slag bij Leipzig in oktober trok hij verder met een kleine legermacht, als voorhoede van het Geallieerde Noordelijke Leger. Hij wist de aanwezige Franse troepen te verdrijven en rukte daarna verder op richting Leuven en Mechelen, waarbij hij 600 Britse krijgsgevangenen wist te bevrijden.

Benckendorff verwierf vooral bekendheid na de Napoleontische periode, als commandant van het Corps Gendarmes en uitvoerend directeur van de “Derde Sectie van de Keizerlijke Kanselarij”, de geheime dienst. Als zodanig was hij verantwoordelijk voor de strikte censuur in literatuur en theaters. Deze beide organisaties waren opgericht naar aanleiding van de opstand van de Decembristen in 1825; Benckendorff zat in de onderzoekscommissie en had geijverd voor de oprichting hiervan. Uit hoofde van deze functie was hij betrokken bij het duel waarin de schrijver Alexander Pushkin werd gedood, wat hem lange tijd impopulair maakte.

Benckendorff hield aantekeningen en dagboeken bij; twee gedeeltes van dit persoonlijke archief zijn in 2001 uitgegeven onder de titel “Aantekeningen van Benckendorff: 1812: de Patriottische Oorlog; 1813: de Bevrijding van de Nederlanden” [“Записки Бенкендорфа : 1812 год : Отечественная война : 1813 год : освобождение Нидерландов”]. Hierin zijn beschrijvingen van gebeurtenissen, correspondentie en enkele regimentshistoires opgenomen.

In dit artikel is het fragment opgenomen waarin hij de bevrijding van Nederland beschrijft. Zijn inval was de katalysator voor de opstand van de Nederlanders tegen het Franse bewind. Dit artikel is een vertaling en bewerking van de Engelse vertaling door Alexander Mikaberidze, te vinden op https://www.napoleon-series.org/research/russianarchives/c_netherlands.html. NB: de plaatsnamen zijn allemaal geschreven in de moderne spelling, de spelling zoals door Benckendorff zelf gehanteerd is tussen haakjes [ ] en cursief gedrukt. Ook enkele termen zijn in de originele Franse tekst op deze manier achter de vertaling weergegeven.

Portret van Alexander von Benckendorff door George Dawe in de Hermitage, St. Petersburg.

“[...]”

Mijn detachement bestond uit:

Tula Infanterie Regiment	700 man
Een bataljon van het 2 ^e Regiment Jagers	400 man
Pavlovgrad Regiment Huzaren	800 man
<u>Compagnie Rijdende Artillerie en 5 regimenten Kozakken</u>	<u>1.600 man</u>
Totaal	3.500 man ¹

Ik kreeg orders om naar de rivier de IJssel te marcheren, in de richting van Deventer. De bedoeling van deze mars was om op te trekken tegen de verzamelde troepen in Holland en om dit gedeelte van Duitsland tegen een invasie te beschermen. Ik kreeg ook toegewezen het detachement van kolonel Naryschkin, bestaande uit 3 regimenten Kozakken, en het detachement van Graaf Chernyshev, bestaande uit 5 regimenten Kozakken, tijdelijk onder bevel van kolonel Balabin in [Chernyshev's] afwezigheid. Het eerste detachement stond op mijn rechterflank, en ik gaf het bevel om op te trekken naar Zwolle [*Zwoll*]; het tweede stond op links en stuurde ik richting Doesburg [*Doesbourg*]. Zo was ik versterkt met 8 regimenten Kozakken. Ik trok op over de weg naar Bentheim op 2 november.

Ik vond dat mijn detachement te sterk was om alleen maar verkenningswerk te doen. Dus ik besloot om Holland binnen te vallen [*enter un coup de main*]. Een Nederlandse kolonel in onze dienst gaf ik orders om naar Amsterdam te vertrekken om de stemming in de stad te peilen, en om contact te leggen met andere ondernemende mensen. Ik bracht generaal Bülow op de hoogte van mijn plannen, die ze naar Munster doorstuurde, en naar generaal Winzegorode schreef om ook zijn toestemming te krijgen. In afwachting van een antwoord trok ik op naar Deventer, en onderweg viel ik de vijand verschillende keren aan met mijn kozakkeneenheden, die het nieuws van mijn komst verspreidden. Deventer, zo werd mij verteld, werd verdedigd door een garnizoen van 3.000 man, die goed bevoorraad waren en ondersteund werden door een flinke hoeveelheid artillerie. Ik zou de stad alleen in handen kunnen krijgen middels een verrassingsaanval.

Ik beval het regiment Bashkieren van majoor Prins Gagarin om de IJssel over te steken en een schijnaanval uit te voeren op de brug die naar de vesting leidt, terwijl ik Deventer 's nachts zou benaderen en proberen in te nemen. Deze onderneming eindigde echter in een fiasco, hoewel het ons weinig levens kostte omdat we in het donker ongemerkt terug konden trekken.

---

¹ Benckendorff's detachement was groter dan hij beschrijft, en had een omvang van ongeveer 4.600 man. Hieronder is een gedetailleerde beschrijving van zijn strijdmacht, met de aantallen zoals bekend eind november 1813:

Commandant: gen.maj. Alexander Benckendorff

Infanteriebrigade (gen.maj. Fedor Knipper)

1^e Bataljon, Tula Infanterie Regiment }

3^e Bataljon, Tula Infanterie Regiment }(kol. Turevnikov) - samen 1060 man

1^e Bataljon, 2^e Regiment Jagers (lt.kol. Schrepenberg) - 495 man

Cavalerie, incl. Kozakken (Gen.maj. Stahl)

Pavlograd Regiment Huzaren, 8 eskadrons (Gen.Maj. Zhevakhov) - 967 man

1^e Bug Kozakken Regiment (Col. Chechensky) - 435 man

Andrejanov II Don Kozakken Regiment (?) - 398 man

1^e Regiment Bashkieren of Bereden Kozakken [konno-kazachii] - Maj. Gagarin - 411 man

1^e Compagnie Rijdende Artillerie (Kapt. Sukhozant) - 10 stukken geschut met 200 man

Don Kozakken Brigade (Kol. Melnikov V, onder commando van lt.kol. Melnikov IV)

Melnikov IV Kozakken Regiment, 4 *sotnyas* - 353 man

Melnikov V Kozakken Regiment, 5 *sotnyas* - 300 man

Aangezien ik niet van plan was Deventer in te nemen, en het mijn missie was om mijn mannen en tijd te sparen, besloot ik om een detachement achter te laten onder kolonel Balabin om de vesting te observeren, terwijl ik op zou trekken naar Zwolle. Zwolle was niet voorbereid op een aanval: twee- tot driehonderd slecht uitgeruste cavaleristen vormden het hele garnizoen. Ik gaf orders om een aantal kozakken van Naryshkin's detachement de vesting te naderen en de verdedigers uit te lokken, die inderdaad uittrokken maar op de vlucht werden gejaagd; en temidden van deze wanorde trokken mijn troepen Zwolle binnen, waarbij ze het halve garnizoen gevangen namen. Ik liet mijn detachement in Zwolle inkwartieren. Omdat ik de stad nu bezet had kon ik de rivier de IJssel oversteken en direct contact leggen met Holland.

In Zwolle kwam ik de Nederlandse generaal Van [Von] der Platen tegen. Hij had enige tijd in Rusland gewoond en wilde nu graag mijn plannen doorvoeren. De generaal kon mij gedetailleerde informatie verschaffen over de sterkte van de vijand en de stemming onder de lokale bevolking. Mijn afgezant keerde terug uit Amsterdam, samen met een betrouwbare afgezant van generaal Kraaijenhof [Kraënhof], de provisioneel gouverneur van de hoofdstad, die mij de steun van een enthousiaste bevolking beloofde en mij aanspoorde om sneller tot actie over te gaan. Ik lichtte generaal Bülow hierover in en vroeg hem om snel op te trekken naar Holland. Om geen tijd te verspillen en de Nederlanders te dwingen openlijk de Fransen te weerstaan gaf ik majoor Marklai [Marclay] het bevel om met 200 kozakken zonder oponthoud op te trekken naar Amsterdam, daarbij contact met de vijand te vermijden en zich niet te bekommeren om communicatielijnen of een mogelijke terugtocht.

Deze dappere en intelligente officier speelde het klaar om ongemerkt door de vijand op te rukken, hierbij de grote wegen te vermijden en zo Amsterdam binnen te komen. Geïnspireerd door de aanwezigheid van de kozakken nam de lokale bevolking de resterende Fransen gevangen en werd de vlag van Onafhankelijkheid gehesen. Ondertussen verliet kolonel Naryshkin Zwolle, bezette Harderwijk [Harderwyk] en marcheerde naar Amersfoort. Generaal Stahl marcheerde met zijn regiment kozakken en twee escadrons huzaren tussen Deventer en Zutphen en kreeg orders om op te trekken naar Amersfoort. Generaal Bülow trok meteen op toen hij het nieuws ontving van de gezant van generaal Kraaijenhof, nam Doesburg in en naderde Arnhem [Arnhaim].

Gespannen wachtte ik het antwoord op mijn plannen van generaal Winzegorode af. Ik werd echter zeer teleurgesteld door zijn nadrukkelijke order om de IJssel niet over te steken. Hij was van mening dat mijn detachement te zwak was voor een grootschalige militaire operatie in een uitgestrekt gebied, bezaaid met vestingen. Maar ik had al de eerste stap gezet: heel Amsterdam was in beweging, de bevolking smeekte ons om te komen en ik was uitzinnig van opwindning dat ik nu zelfstandig het commando voerde. Die nacht verzamelde ik mijn troepen en trok ik over de rivier.

De vijand was in Deventer aan de rivier de IJssel; ongeveer 4.000 man zaten in Arnhem, een voorhoede was in Amersfoort en een corps van 7-8.000 man was in Utrecht. De vesting Naarden was goed bevoorrad en werd verdedigd door een garnizoen van 2.000 man. Muiden [Muyden] en Helwegen [Hälveeg], 2 vestingen bijna aan de poorten van Amsterdam, waren ook in uitstekende staat. Ik was niet van plan ze rechtstreeks aan te vallen omdat de vijandelijke troepen veruit in de meerderheid waren, en mijn positie werd slechter omdat door de opmars van majoor Marklai de vijand haar waakzaamheid verdubbelde. Ik kon alleen slagen als ik de [Fransen] kon misleiden omtrent de omvang van mijn troepenmacht en hen kon beletten hun plannen tot uitvoer te brengen.

Het opstandige Amsterdam wachtte in de tussentijd angstig de komst van een getergde vijand af. Het was noodzakelijk om onmiddellijk dit centrum van Nationale Eenheid te ondersteunen en een gewapende opstand mogelijk te maken. Een regiment huzaren en enige artillerie onder generaal Zhevakhov kregen het bevel om generaal Stahl en kolonel Naryshkin te versterken. Vervolgens kregen ze het bevel om een vijandelijke voorhoede bij

Amersfoort aan te vallen. Ik liet kolonel Balabin in Zwolle achter met orders om Deventer te blijven observeren en met mij contact te blijven houden. Wat mezelf betreft: ik leidde de infanterie naar Harderwijk waar, op het verzoek dat ik in het geheim had gedaan aan generaal Kraaijenhof, vanuit Amsterdam schepen naartoe waren gestuurd. Ik verliet Zwolle in de nacht van 22 november en arriveerde in Harderwijk op dezelfde dag, ondermeer na een tocht van 6 mijl over de slechtst mogelijke weg. Tegelijkertijd opende generaal Bülow de aanval op Arnhem en nam hij de vesting in na felle gevechten; het was één van de beste wapenfeiten [*des beaux faits d'armes*] in de oorlog.

Toen ik in Harderwijk aankwam ontving ik het bericht dat de vijand de stelling bij Amersfoort had verlaten en dat de cavalerie de vijand achtervolgde over de weg naar Utrecht. Ik ontdekte toen ik in de haven aankwam dat er te weinig schepen waren, en ik moest de helft van mijn infanterie achterlaten, die ik naar generaal Zhevakhov stuurde als versterking. Diezelfde avond ging ik aan boord van de schepen met de overgebleven 600 man. De Zuiderzee [*Sueder See*] was bedekt met ijs, en enkele vijandelijke schepen van het eskader van admiraal Verhuel patrouilleerde de kust bij Harderwijk.

De zeelui voorspelden een moeilijke reis; we zeilden om 11:00 uur 's avonds weg zodat we in het donker niet opgemerkt zouden worden, biddend om een gunstige wind. Bij zonsopgang zagen we de klokkentorens van Amsterdam en voeren we de haven in om 8:00 uur 's ochtends. Ik ging meteen naar generaal Kraaijenhof, die schrok toen hij hoorde wat de ware omvang van mijn troepenmacht was. Maar omdat er geen weg meer terug was schreven we een rapport waarin mijn detachement werd omschreven als zijnde 6.000 man sterk; vervolgens schreven riepen we in een toespraak de bevolking te wapen. Al gauw was de stad in beweging, de Nationale Garde kreeg het bevel om zich te verzamelen bij het Koninklijk Paleis en een enorme mensenmassa vulde de straten, terwijl alle ramen werden versierd met vlaggen van het Huis Oranje; een handjevol ontscheepte Russen werd als eregarde opgesteld onder het balkon van het paleis.

Een provisionele regering werd snel gevormd, en om 10:00 uur 's avonds werd de Proclamatie tot Herstel van de Onafhankelijkheid van Holland voorgelezen aan het volk. Het opgewonden juichen vulde de lucht en een artilleriesalvo verspreidde het nieuws naar iedere hoek van het land. Troepen paradeerden voor mij, toegejuicht door de grote mensenmassa's. Duizenden mensen uit alle streken, haastig bewapend, sloten zich bij de soldaten aan en, bedwelmd door deze jubelstemming, marcheerden zij richting de twee vestingen die Amsterdam bewaakten. De garnizoenen van Helwegen en Muiden, die al onder de indruk waren van de onrust in de stad, gaven zich over nadat ze de vele colonnes op zich af zagen komen. 900 man werden gevangen genomen en 26 kanonnen werden gevonden in de twee vestingen.

Niets kan de jubelstemming beschrijven die de bewoners van deze grote en rijke stad beving. Het was inderdaad het ontwaken van een gehele natie, wiens kracht en vrijheid hervonden werd na te zijn onderdrukt door verdrukking en ongeluk. Het nieuwe bewind haastte zich om de bevolking te bewapenen en om de orde in de stad te herstellen. Iedereen wilde helpen, en langzaam maar zeker werd de algemene stemming besluitvaardig en ferm. Toen de eerste uren van deze grote verandering voorbijgingen, - de stad werd niet meer bedreigd door de twee omliggende vestingen, - werd het onmogelijk om nog langer de geringe aantallen van mijn detachement te verhullen, en de leiders van de opstand begonnen na te denken over de nabije toekomst; dus kwamen ze naar mij toe met de volgende vragen: "Hoe wilt u onze vrijheid verdedigen? Wat zijn uw militaire plannen? Wat zijn de bedoelingen van de Geallieerden wat betreft ons politieke bestaan?" Ik schreef naar generaal Winzgorode met de vraag wat ik de Nederlanders moest vertellen. Hij antwoordde dat de bedoelingen van de Keizer [*Tsaar Alexander I*] hem onbekend waren. Toch moest ik snel en zonder een spoor van twijfel een antwoord geven; iedere voorzichtigheid van mijn kant, of de minste blijk van besluiteloosheid, zou het vertrouwen van de stad teniet hebben gedaan

en mijn expeditie zou uitlopen op een bliksemanval van partizanen, zonder doel of resultaat.

Ik antwoordde: hun enige vorm van verdediging was mijn detachement, en ik verhulde niet hoe numeriek klein die was. Ik vertelde ook over de omstandigheden die Bülow ertoe aangezet hadden om mijn onderneming te ondersteunen, en van de landing van de Engelse troepen, die ons zouden komen versterken zodra ze aan land waren. Ik discussieerde vervolgens over het Nederlandse patriottisme en hoe de vijand werd verrast. [Ik legde uit dat] mijn militaire plannen waren om alles te riskeren voor hun vrijheid. Omtrent de bedoelingen van de Geallieerden voor het voortbestaan van Holland, [vertelde ik dat] ik orders had gekregen om te onderzoeken wat de wensen waren van de natie, om te helpen deze uit te voeren en vervolgens mijn Keizer in te lichten. Daarom vroeg ik hen: "Wat wilt u nog meer?" Ze vertelden me: "Breng de Prins van Oranje terug. Alleen dit Huis kan onze onafhankelijkheid waarborgen." Besloten werd om meteen een gezant te sturen om de Prins te vragen terug te keren en de natie te leiden. Echter, een paar jaar eerder hebben deze zelfde mensen alles in het werk gesteld om van de Prinselijke familie af te komen. De Prins was al op de hoogte van de gebeurtenissen in Amsterdam en wachtte het moment af wanneer hij Engeland zou verlaten.

En zo, terwijl ik wist dat onze legers hun tijd verdeden bij Frankfürť [Frankfort] met onderhandelingen met Napoleon, en niet op de hoogte was van de politieke stemming in het Kabinet, noch van wat de bedoelingen waren van de Keizer [Alexander], maakte ik mij ook zorgen, denkend aan wat ik had gedaan en wat ik had beloofd [in Holland]. Ik zond een koerier naar Frankfürť om de Keizer op de hoogte te brengen van mijn intocht in Amsterdam; en schreef vervolgens generaal Bülow om hem te vragen of hij mij onder zijn commando wilde nemen indien hij besloot om de operatie voort te zetten die wij waren begonnen [in Holland].

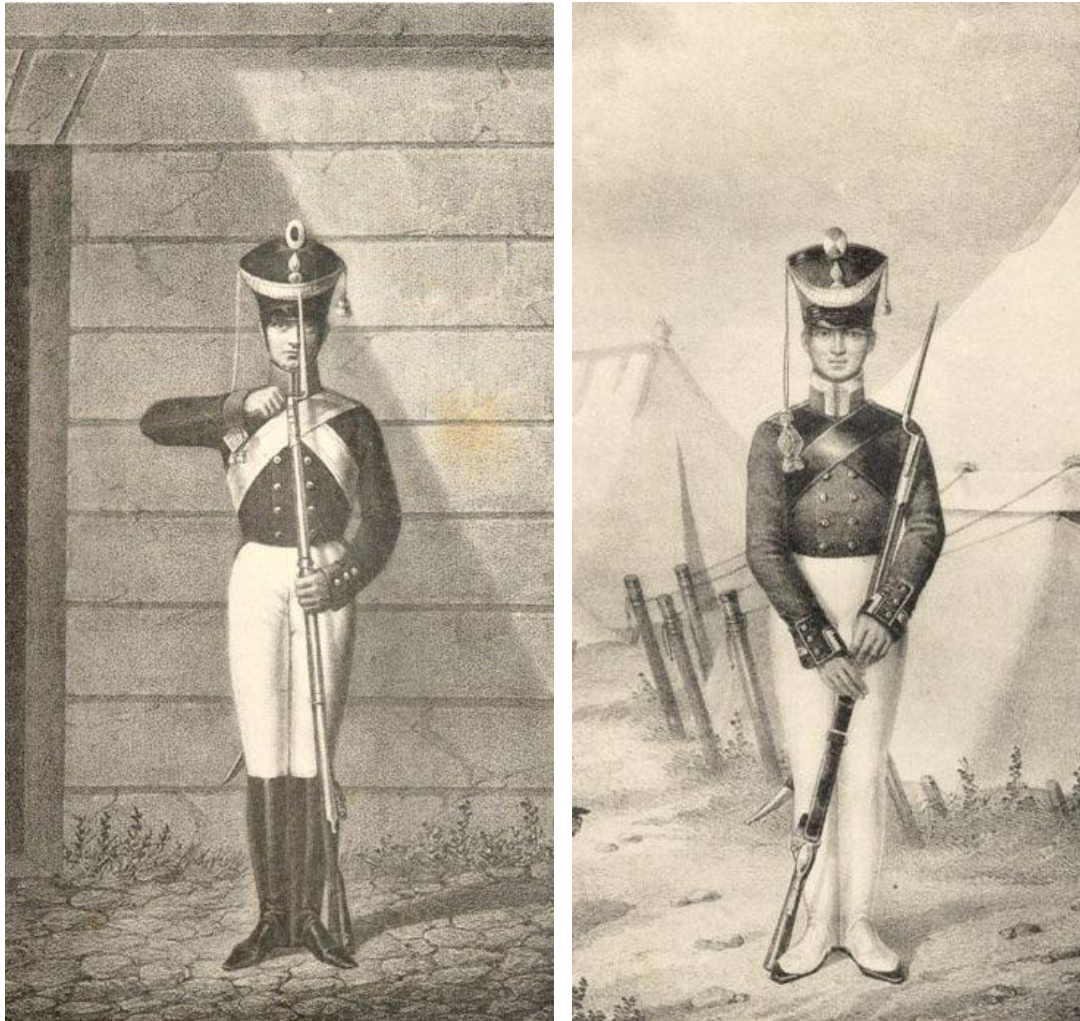
Mijn verwachtingen werden spoedig bewaarheid: de vijand, die inmiddels had vernomen dat ik Amsterdam had bereikt, was in de veronderstelling dat ik over een groter detachement beschikte dan dat het in werkelijkheid was. Toen zij een sterke colonne observeerden die Utrecht naderde, waren [de Fransen] er van overtuigd dat heel Holland het voorbeeld van hun hoofdstad zou volgen, en begonnen een haastige terugtocht over de Lek en de Waal, waarbij ze stellingen aan beide zijden van de rivieren verlieten.

Generaal Zhevakov bleef in Utrecht. Kozakken onder generaal Stahl achtervolgden de Fransen die terugtrokken naar Wijck [Vyck] en Vianen [Vyanen], terwijl kozakken onder kolonel Naryshkin oprukten naar Rotterdam en voorbereidingen troffen om daar de rivier over te steken. Generaal Bülow naderde Utrecht, waar hij het commando zou nemen over de kantons [cantonnements] en de Nederlandse vrijwilligers, en sloot Naarden en Deventer af.

Ik stuurde majoor Marclay met zijn detachement naar [Den] Helder om informatie te verzamelen over de manoeuvres van de vijandelijke admiraal Verhuel. Deze voortreffelijke officier dwong de admiraal zich over te geven; de laatste was bezorgd om zijn bemanning, die uit Nederlandse matrozen bestond, en verliet de vesting [Den] Helder en haar tien stukken geschut. Hij tekende ook de capitulatie met majoor Marclay, volgens welke hij beloofde dat hij aan geen vijandelijkheden deel zou nemen als het hem werd toegestaan om voorraden te blijven inkopen [*si on lui permettait seulement de continuer à acheter à terre ses provisions*]. Het was in ieder geval voor het eerst in de geschiedenis dat een kozakkeneenheid onderhandelde [over de voorwaarden van een capitulatie] met een admiraal.

Al snel werd de komst van de Prins van Oranje aangekondigd; zijn familie en vrienden haastten zich om hem te ontmoetten en Amsterdam bereidde de komst van haar vorst, verkozen door het geboorterecht en door de wil van het volk. De gehele bevolking van deze enorme stad liep uit om de Prins te ontmoeten en vulde alle straten en pleinen. Een Russische erewacht werd geposteed bij de paleispoorten, kozakken gingen voor de koets uit en ik wachtte de Prins op met alle officieren en notabelen van de stad onderaan de trappen.

Terwijl hij uit de koets stapte kon hij amper op de been blijven vanwege de mensenmassa die hem omgaf, en ik schoot vooruit met mijn hand uitgestrekt om hem te helpen zich door de menigte te bewegen en het Paleis te betreden.

Russische infanteristen uit de periode 1812-1816: links een musketier, rechts een onderofficier van een regiment Jagers. Uniformprenten uit het werk van Viskovatov, "Историческое описание одежды и вооружения российских войск". Voor het gehele werk van Viskovatov over de uniformen der Russische strijdkrachten, ga naar www.viskovatov.narod.ru.

De Prins verscheen op het balkon, en de het geroep verdubbelde. De Prins scheen aangedaan door deze aanblik, maar het was duidelijk dat hij nog steeds niet het belang van zijn nieuwe status kon bevatten en ten volste deze omstandigheden kon waarderen.

De Prins werd vergezeld door de Engelse ambassadeur Sir [Richard] Clancarty [Klankarty], die mij informeerde over de plannen die zijn regering had voor Holland; zijn voortvarende conversatie kalmeerde me wat betreft mijn eigen politieke ondernemingen. 's Avond gingen de Prins, de ambassadeur en mijzelf per koets naar het theater. De Prins werd begroet met luide begroetingen; de krachtige gevoelens van de natie dat haar gevoel van vrijheid herwonnen had waren overal duidelijk aanwezig. De Nederlanders waren niet gewend de Prins als hun heerser te zien, maar nu betoonden ze respect aan de eerste burger van de staat; hun toejuichingen waren niet het geroep van onderdanen [*sujets*], maar

bevestigden juist hun voorkeur voor een uiterst gerespecteerd man om de Staat te redden. Deze nuance begeisterte [een ieder die het zag] en voegde grandeur toe aan de gebeurtenis.

Intussen kreeg generaal Zhevakhov het bevel om zijn post over te dragen aan de Pruisen die vanuit Utrecht kwamen marcheren, en om op te rukken naar Rotterdam, waar ik mijn resterende infanterie naartoe dirigeerde. Generaal Stahl ging naar de Lek en richtte voorposten in bij [Zalt]Bommel en Gorinchem [Gorcum].

Daar ik van plan was mij bij mijn detachement te vervoegen, stopte ik te Leiden [Lay] om deel te nemen aan het oorlogsberaad, waarbij de Prins van Oranje, generaal Bülow, de Engelse ambassadeur en ik aanwezig waren. Zij wilden niet alles riskeren en wensten dat de vestingen tot overgave werden gedwongen. Toen het mijn beurt was om mijn mening te geven, verklaarde ik dat ik alles er op wilde wagen, om de Waal over te steken en te proberen gebruik te maken van de verwarring bij de vijand om een sterke positie op de linkeroever in te nemen, om onze verplaatsingen te vergemakkelijken en om de militaire operaties uit het hart van Holland te verplaatsen. De Prins en de ambassadeur vonden dit een geweldig idee; generaal Bülow verwierp het plan in eerste instantie voor enige tijd, maar beloofde toen mijn offensief te dekken, door enkele bataljons in te zetten om mijn opmars vanuit het garnizoen van Gorinchem te beschermen.

Ik arriveerde op 28 november in Rotterdam. Op dat moment, juist toen ik al mijn troepen zo nodig had, liet generaal Winzgorode drie regimenten Kozakken van kolonel Naryshkin en één van de vijf regimenten van kolonel Balabin terugroepen. Hij wist dat ik tegen zijn zin Holland was binnengevallen, en hoewel hij mijn acties moest toejuichen omdat ze succesvol bleken, bleef hij proberen mij te ondermijnen zoveel hij kon [*il tâcha de me contrecarrer autant qu'il le pût*]. Nu moest ik bijna de helft van mijn cavalerie opgeven en andere manieren proberen te vinden om dit probleem op te lossen.

Generaal Stahl ontving orders om de Waal over te steken en verder op te rukken zonder halt te houden en, confrontaties met de vijand vermijdend, Breda te naderen via de weg naar Antwerpen. Intussen bezetten Nederlandse vrijwilligers De[n] Briel en Hellevoetsluis [*Helvoetsluys*], een bataljon van het 2^e Regiment Jagers nam Dordrecht in, en kapitein Peterson verdreef de vijand met 100 kozakken en dappere metgezellen uit Hooge Zwaluwe [*Hoge-Swaluwe*].

Terwijl ik op het Pruisische detachement wachtte dat mij was toegezegd, maar dat nog steeds niet was gearriveerd, zond ik een bataljon van het Tula Infanterie Regiment met twee kanonnen om een nabijgelegen dijk die dienst deed als oversteekplaats tussen Gorinchem en Hardinxveld [*Hartingsveld*]². Diezelfde nacht volgde ik deze troepen met mijn overgebleven krijgsmacht. Ik nam een bataljon Jagers mee vanuit Dordrecht, en de Pruisische 'partizanen-majoor' Colombe, die het bevel voerde over een troep van 600 man infanterie en cavalerie. Deze moedige officier liet ons nooit in de steek en verleende ons uitstekende diensten³.

De Nederlandse kanonneerboten [*les chaloupes canonnières*], die de bewoners van Rotterdam haastig hadden verzameld, bombardeerden nu Gorinchem en naderden de vestingwerken van deze vesting. Gorinchem werd verdedigd door een garnizoen van ongeveer 7- à 8.000 man. Generaal Stahl naderde plotseling Breda, na een snelle en goed uitgevoerde mars. De bewoners van de stad, aangemoedigd door zijn komst, bedreigden de Fransen, en generaal Stahl, die hoorde van de situatie in de stad, viel snel de Antwerpse

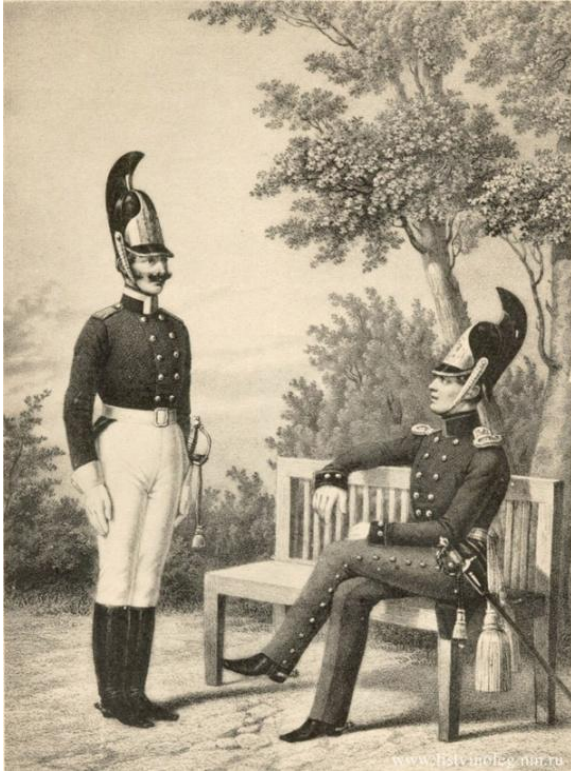
---

² De regimentsgeschiedenis, "Istoria 72-go pekhotnoho Tuskogo polka 1769-1901" (Warschau, 1901) refereert aan twee compagnieën met twee stukken geschut, aangevoerd door majoor Belemovsky. De Russen ondervonden geen tegenstand toen ze de dijk innamen, en toen de Fransen uiteindelijk arriveerden ontweken ze de Russen en trokken meteen terug richting Breda.

³ Friedrich August Peter von Colomb (19 juni 1775 - 12 november 1854) kreeg in 1813 het commando over een 'Streifkorps' dat achter de vijandelijke linies opereerde. Zie ook het artikel "Het Beleg van Breda - Aus dem Tagebuche des Rittmeisters v. Colomb".

Poort aan, veroverde deze en nam zo'n 600 Franse soldaten gevangen. Breda, één van de meest formidabele vestingen, en de sleutel tot de toegang tot Holland, was niet in staat zichzelf te verdedigen: er waren geen stukken geschut op de wallen en de vestingwerken waren in een zeer slechte staat. Napoleon heerste immers in Duitsland en stak de Nijemen over om de vrede op te leggen aan Moskou, en besteedde dus geen aandacht aan het herstel van de vestingen in Brabant.

Links: onderofficier en officier van de Rijdende Artillerie; rechts: Officier en manschappen van een regiment huzaren. Uniformprenten uit het werk van Viskovatov.

Bij zonsopgang, op afstand van en kanonschot, begon ik met de oversteek van de rivier op boten van verschillend formaat. De rivier was breed en er stond een sterke wind; het was vooral moeilijk om de paarden rustig te houden. Gelukkig werden we niet bedreigd door het [Franse] garnizoen. Uiteindelijk bereikten we de andere oever, maar we moesten nog steeds een gebied oversteken dat sterk werd verdedigd door het geschut van de vesting Worcum, dat in het zicht van Gorinchem ligt aan de oever van de Waal. Het kwam niet eens bij de vijand op om onze opmars te stuiten, -zoveel geluk hadden wij niet kunnen voorzien.

Er was geen andere weg beschikbaar voor mijn grote infanteriedetachement en de artillerie dan die naar Geertruidenberg [*Gartrüdenberg*], - dit was een plaats met een sterke natuurlijk verdediging die aan deze zijde door het water van de Biesbosch [*Bies Bosch*] werd omgeven. Maar ik wist dat haar garnizoen klein was en onvoorbereid op een aanval. Generaal Stahl had al kozakken uitgestuurd om de omgeving te verkennen, evenals een officier om de overgave te eisen van de commandant, *Général de Brigade* [Jean-Baptiste] Lorçait. Op dat moment keerde generaal Lorçait terug van een inspectie, en toen hij mijn troepenmacht zag tekende hij de overgave, op voorwaarde dat zijn zwakke garnizoen de vrije doortocht kreeg naar Frankrijk.

Ik trok door Geertruidenberg, waar de Nederlanders zich bewapenden en een nieuw garnizoen organiseerde voor de verdediging van de vesting. Diezelfde dag, 1 december,

arriveerde ik in Breda. We hadden vanaf Rotterdam gemarcheerd zonder ook maar een enkele minuut pauze, en liepen 11 mijl in 36 uur, waarbij we onderweg 3 rivieren overstaken. Ik ging meteen aan het werk om te proberen om een gedeelte van de kapotte vestingmuren te herstellen, die de route bewaakte waarover voorraden en fourage werden getransporteerd. Ik dacht er ook aan buskruit aan te schaffen en artillerie voor de troepen.

Kolonel Chechensky was uitgezonden met twee regimenten Kozakken om he garnizoen van Willemstad[t] te overmeesteren. De kolonel kwam later die dag aan. Toen de Fransen onze troepen zagen verlieten ze de stad per schip, met achterlating van 100 stukken geschut, 52 volledig bewapende kanonneerboden en een grote hoeveelheid andere munitie. De inname van deze vesting maakte het mij mogelijk om Breda te verdedigen, maar belangrijker was dat de Engelsen hier nu aan land zouden kunnen komen. Willemstad was voor de Engelsen een uitstekende en goed verdedigde haven.

Ik zond een eskadron huzaren en 100 kozakken onder majoor Alferiev uit als voorpost om de landing van de Engelse troepen te dekken. He detachement van Alferiev zou onder het bevel blijven van de Engelse generaal [Thomas] Graham, totdat deze hen kon vervangen door zijn eigen cavalerie. Tegelijkertijd kreeg Alferiev instructies om het garnizoen te Bergen op Zoom [*Bergen Opzoom*] te observeren. Generaal Stahl kreeg opdracht om op te trekken naar Wuustwezel [*Wustwesel*] en detachementen uit te sturen richting Antwerpen, waar generaal Carnot pasgeleden was aangekomen om het commando op zich te nemen over deze belangrijke vesting. Kolonel Chechensky met het Bug Kozakken regiment was in Turnhout.

De Pruisische majoor Colombe liet zijn infanterie in Breda achter en, versterkt door kapitein Peterson met 100 huzaren en twee *sotnyas*⁴ kozakken, kreeg hij orders om voorposten uit te zetten richting Mechelen [*Maline*] en Leuven [*Louvain*]. Toen Bülow vernam dat Breda, Geertruidenberg en Willemstad waren veroverd, verliet hij Utrecht, wierp een blokkade op voor de vesting Gorinchem en marcheerde met zijn troepen naar Zaltbommel.

De vijand herstelde echter snel van de eerste verrassingsaanval en verzamelde al haar troepen uit verscheidene onderdelen die overal vandaan kwamen. Matrozen uit Antwerpen werden bewapend en ingedeeld bij de legereenheden. Generaal Carnot was druk doende met oorlogsvoorbereidingen. Napoleon's bevel behelsde dat hij de Russen moest verdrijven tot voorbij de rivieren en Breda koste wat kost te heroveren. Deze informatie, waar ik zo voor vreesde, ontving ik via een koerier uit Parijs die was onderschept. De vijand verliet al snel Antwerpen met ongeveer 17-18.000 man, met veel artillerie maar meest onervaren troepen. Zij trokken op naar Wuustwezel en dwongen generaal Stahl tot de terugtocht. Kolonel Chechensky kreeg orders om de vijand onderweg [*en route*] te bedreigen, zonder daarbij de weg van Turnhout naar Breda te verlaten. Generaal Stahl kreeg orders om zich langzaam terug te trekken langs de weg van de Franse opmars. Om hem te versterken stuurde ik twee kanonnen van de rijdende artillerie en een eskadron huzaren; en om te verzekeren dat hij niet in wanorde Breda zou bereiken liet ik een bataljon van het 2^e Regiment Jagers opstellen in een verdeckte positie buiten de vesting, zodat in geval van nood de cavalerie [van generaal Stahl] onder dekking kon hergroeperen⁵. Maar de duidelijke orders van generaal Stahl maakte deze voorzorgsmaatregel onnodig: hij bevocht elke stap van de Franse opmars en trok Breda in perfecte orde en zonder slachtoffers binnen op 7 december om 12:00 uur.

---

⁴ Een sotnya is een eenheid van ong. 80-100 man; het is in kozakkeneenheden het equivalent van een compagnie.

⁵ De regimentsgeschiedenis, "Istoria 96-go pekhotnogo Omskogo polka" (St. Petersburg, 1902) verwijst naar een achterhoedegevecht bij Breda, waar het 1e Bat. 2e Regt. Jagers bij betrokken was; het bataljon verloor 11 man, waarvan 4 doden.

Omdat de *esplanade*⁶ rond de vesting niet was ontruimd konden vijandelijke tirailleurs posities innemen in tuinen en hutten [*cabanes*] vlakbij het *glacis*⁷. Batterijen werden op korte afstand van de vesting opgesteld en een felle aanval werd ingezet. Kapitein der Artillerie [Ivan Onufrievich] Sukhozanet stelde zijn geschut op de voorste vestingwerken op en opende een intens vuur, ondersteund door onze infanterie, zodat de vijand de aanval afblies en alleen het artilleriebombardement voortzette. Dezelfde dag hoopte ik vurig dat de zware artillerie en munitie vanuit Willemstad zou arriveren, onze enige mogelijkheid om Breda succesvol te verdedigen.

Ik vernam al snel dat de vijand een detachement erop uit had gestuurd om de oversteekplaats over de rivier de Mark bij Terheijden [*Ternheide*] in te nemen, daar waar de schepen [met zware artillerie en voorraden] zouden passeren. Van daaruit zouden [de Fransen] direct op kunnen trekken naar Geertruidenberg, dat verdedigd werd door enkele inwoners en dus makkelijk kon worden veroverd. Als dat gebeurde zou ik mijn communicatielijnen kwijt zijn, evenals de versterkingen waar ik in spanning op wachtte. Ik had eerder een voorpost bij de oversteekplaats in Terheijde achtergelaten en Prins Gagarin was net met het regiment Bashkieren, een eskadron huzaren en twee stukken geschut teruggekeerd van een missie waarop ik hen had uitgezonden langs de rechteroever van de rivier de Mark. Hij viel onmiddellijk aan, zonder te denken aan het numerieke overwicht van de vijand en behaalde een klinkende overwinning: Terheijde werd veroverd, 200 soldaten gevangen genomen en de overgebleven [Franse] troepen dankte hun redding aan de duisternis en het moeilijk begaanbare terrein. Een uur later, en de Fransen zouden de transportschepen hebben onderschept.

Eindelijk arriveerde dan de zware artillerie, en dankzij onze artillerieofficiëren en de Nederlanders onder generaal Steinmetz kon het geschut worden opgesteld op de wallen: sommigen richtten platforms op; anderen hielpen de stukken op affuiten te plaatsen [*les autres plaçaient les pièces sur les affûts*], waarvan de meesten dadelijk gerepareerd dienden te worden; en de rest inspecteerde het geschut, maakten ladingen en sorteerden de kogels [*reomplissaient les charges et assortissaient les boulets*]. Dit alles werd gedaan terwijl we onder vijandelijk vuur lagen en we hadden niet de tijd of de mogelijkheid om dit te beantwoorden. Omdat we zo stil bleven dacht de Franse generaal dat we ons wilden overgeven, en hij zond iemand om te onderhandelen over de voorwaarden voor de capitulatie. Echter, de Franse generaal moest spoedig dekking zoeken toen onze nieuwe artillerie, bestaande uit 40 stukken geschut, het vuur opende en hem toonde dat hij hier nergens op behoefde te hopen.

Kolonel Chechensky naderde Tilburg [*Tilbourg*] om de vijand te bestoken en mijn communicatielijnen met generaal Bülow te beschermen. Prins Gagarin bleef in Terheijden en onderhield contact met het detachement van majoor Alferiev, die mij wist te melden dat de Engelsen bij Willemstad geland waren. Kolonel Colombe en kapitein Peterson keerden in de avond van 8 december terug in Breda. Zij waren in Leuven en Mechelen geweest waar zij 8 stukken geschut hadden veroverd en 300 Engelsen hadden bevrijd die in Spanje gevangen waren genomen. Deze opmerkelijke ontmoeting mondde uit in een grootse gebeurtenis voor het leger in 1813. De vijand bombardeerde de stad. Een aantal vuren die door de beschietingen waren ontstaan joeg de bewoners schrik aan, maar onze troepen wisten deze snel te blussen en bewaarde de orde en rust in de stad. In de ochtend van de 9^e voerde de vijand de bombardementen op en openden ze wederom een aanval op de Turnhoutse Poort. De aanval hield lang aan en eindigde pas toen ik een aanval deed vanuit de Antwerpse

---

⁶ Een esplanade is een open vlakte rondom een vesting; deze moest in oorlogstijd ontruimd zijn om een vrij schootsveld te creëren. In vredetijd werd deze al snel volgebouwd met bomen, huizen en tuinen.

⁷ De glacis is een hellend vlak rondom de vesting, die, samen met de daarachter gelegen bedekte weg, de buitenste verdedigingslijn vormt.

Poort. Soldaten van het Nederlandse bataljon⁸, haastig geworven uit de stadsjeugd, viel juichend aan. Ze toonden een lofwaardige dapperheid. Ik zond honderd van onze beste infanteristen om hen te ondersteunen. De vijand leed aanzienlijke verliezen en de beschieting werd gestaakt. Hoewel het in de avond opnieuw begon verliep de nacht zonder gevechten.

De Engelsen konden ons niet helpen: hun schepen waarop zich de paarden bevonden werden vertraagd door de sterke wind op zee. Ook was de Bommelerwaard [*Bomuel Weart*] bedekt met ijs en onbegaanbaar, waardoor het generaal Bülow, die mij te hulp wilde komen, onmogelijk werd gemaakt om met zijn troepen over te steken. Toch waren de Fransen bezorgd over de komst van de Engelsen en de Pruisen, en zij moesten haast maken met het innemen van Breda, of anders hun posities opgeven en terugtrekken.

Op 10 december hadden zij alle wegen bezet, behalve de weg die door Prins Gagarin werd bezet. Enkele batterijen, opgesteld in de voorhoede, konden in het donker de vesting snel naderen. Hierdoor verloren we enkele mensen en werden verscheidene huizen verwoest. Een bastion, waar mijn detachement stond opgesteld, raakte beschadigd en voor het gevecht ongeschikt; daarom werd het meeste geschut ervan verwijderd.

Laat in de middag viel de vijand met alle macht drie stadspoorten aan. Prins Zhevakhov verdedigde de Antwerpse Poort; zijn huzaren wedijverden met de infanterie in moed. Generaal Stahl en de Pruisen onder kolonel Colombe verdedigden de Turnhoutse Poort. Iedereen was bevlogen met een opmerkelijk enthousiasme, en de zekerheid van succes viel op ieders' gezicht af te lezen. Ik haastte mij al met de reserve naar de Bossche Poort [*Bois le Duc*] waar, zo dacht ik, het beslissende gevecht plaats had. Het terrein was redelijk open, en die avond leidde ik drie escadrons huzaren, een detachement kozakken en vier stukken geschut van de rijdende artillerie in de aanval. We vielen [de Fransen] aan, sloegen hun eerste aanval af en dreven ze over een flinke afstand terug.

Ik liet de achtervolging staken, bang dat een dergelijke makkelijke overwinning tot een hinderlaag zou leiden. Gelukkig arriveerde op dat moment Prins Gagarin met zijn detachement kozakken. Luid schreeuwend vielen zij de Fransen in de rug aan. De Fransen dachten dat ik met generaal Bülow samenwerkte en dit dwong hen zich snel terug te trekken. Ik liet die avond een flink aantal kampvuren ontsteken, en stelde wachtposten op, zodat het leek dat een heel corps haar kamp had opgeslagen. In de tussentijd werden ook op andere plaatsen aanvallen succesvol teruggeslagen, en de vijand leed aanzienlijke verliezen. Die nacht werden overal de beschietingen gestaakt.

Van alle posities kwam het bericht dat men lawaai hoorde in het Franse kamp. Het was onmogelijk de vijandelijke posities te observeren vanwege de dikke ochtenmist. Om 8:00 uur 's ochtends liet ik de brug zakken, en ondanks de mist zond ik enkele voorposten uit. Al snel vertelden ze mij dat de belegeraars hun posities hadden verlaten en van Breda terugtrokken. Dit nieuws was nog beter, aangezien onze voorraden snel opraaften en de inwoners al leden onder de tekorten. Generaal Stahl werd bevolen de vijand op de weg naar Antwerpen te achtervolgen. Hij kon dit doen tot aan Wuustwezel, alwaar de Fransen halt hielden en zich versterkten. Kolonel Colombe marcheerde met een detachement kozakken naar Turnhout.

De volgende dag, op 12 december – de verjaardag van Zijne Majesteit,- hielden we een Te Dieu op de wallen van de vesting. De Nederlanders en Pruisen die naast onze troepen dienden, woonden de dienst bij en knielden [om deze dag te vieren]. Ik verzocht de Engelsen, [generaal] Bülow en de Nederlanders om te komen en mijn troepen te vervangen, omdat ik niet alleen bij het garnizoen kon blijven. Bovendien schreef generaal Winzegorode de ene na de andere order met het verzoek dat ik mij bij hem voeg. Hij trok op met zijn corps richting de Rijn en wilde dat ik mij daar bij hem voegde zodat we gezamenlijk de Rijn konden oversteken. Uiteindelijk, na vele moeilijkheden, werd ik afgelost door twee Engelse,

---

⁸ Hiermee bedoeld Von Benckendorff het bataljon Schutterij; echter dit was het Regiment van Phaff.

twee Pruisische en twee Nederlandse bataljons. Ik zond ze naar Breda en marcheerde zelf weg. Om de vijand te misleiden trok ik eerst naar Tilburg, en mijn twee regimenten kozakken vielen de vijand daar 's nachts aan.

Een dag later trok ik op naar Zaltbommel, waar de troepen van Bülow gelegerd waren, en van daaruit naar Arnhem en Emmerich, waar ik van plan was de rivier over te steken, terwijl generaal Winzgorode Düsseldorf naderde. Echter, de stroming in de rivier nam met zoveel kracht ijs mee, dat het ondanks al onze pogingen niet mogelijk was daar een brug te bouwen. Ik schreef dit aan de generaal [Winzgorode]. De generaal meende, of deed alsof hij meende [*il cruit ou feignit de croire*], dat ik zijn orders negeerde, en hij stuurde mij een order om het bevel over te dragen aan een meer ervaren officier. Ik was van mening dat ik een dergelijke vernedering niet verdiende. Maar dit was de wraak van generaal Winzgorode wegens mijn succesvolle expeditie in Holland die tegen zijn zin werd uitgevoerd.

Mijn enige troost was het ontvangen van de Orde van Sint Wladimir, 2^e Klasse, die de Keizer mij zelf toezond; de Orde van de Rode Adelaar die de Pruisische Koning mij verleende, naar aanleiding van de rapporten van generaal Bülow; en de Orde van het Zwaard, 1e Klasse, die de Zweedse kroonprins mij presenteerde. De meest waardevolle beloningen waren een sabel van de regent van Engeland [*Régent d'Angleterre*], een degen [*épée*] van de Prins van Oranje, de Koning van Holland; en eretrompetten met mijn naam en de datum van onze intocht in Amsterdam werden aan het Tula Regiment en het 2e Regiment Jagers toegekend.

Ik verliet mijn dappere detachement met tranen in mijn ogen. Het detachement stak niet bij Emmerich de Rijn over, maar werd gedirigeerd naar Düsseldorf, waar ik alleen verder reisde."

Vaandel, 2e Regiment Jagers, 1812.

Pagina 17: vier prenten van Abraham Vinkeles, 1814;

Linksboven: aanval van de kozakken op Deventer, 11 november 1813.

Rechtsboven: Franse troepen in gevecht met kozakken buiten Deventer, 16 november 1813.

Linksonder: kozakken buiten de Muiderpoort te Amsterdam, 24 november 1813.

Rechtsonder: kozakken trekken Kampen binnen, 30 november 1813.

J. W. Panneman, delin. *A. Vinkes, fculp.*
DE STAD DEVENTER BEREND DOOR DE KOSAKKEN, EN DE KAPITEIN
DER GENIE GEWOND, OP DEN 16DEN VAN SLACHTMAAND 1813.

J. W. Panneman, delin. *A. Vinkes, fculp.*
HET VERBRANDEN DER BOEREN-WONINGEN DOOR DE FRANSCHEN, EN HET
AANBRUKEN DER KOSAKKEN OVER DEN IJSSEL BIJ DEVENTER OP DEN
16DEN VAN SLACHTMAAND 1813.

J. W. Panneman, delin. *A. Vinkes, fculp.*
BIVOUAK DER KOSAKKEN BUITEN DE MUDERPOORT TE AMSTERDAM OP
DEN 24STEN VAN SLACHTMAAND 1813.

J. W. Panneman, delin. *A. Vinkes, fculp.*
HET NEDERLATEN VAN DE VISCHBRUG TE KAMPEN EN HET BINNEN
RUKKEN DER COSAKKEN, OP DEN 30STEN VAN SLACHTM^D 1813.

2.

Memorie van B.H. Adel, betrekkelijk de door hem gedane diensten aan de Russische Troupen, bij gelegenheid hunne intogt te Amsterdam in de maand November 1813

BAREND HARMS ADEL (ook: Barend Harmanus Adel) was een koopman uit Amsterdam, die regelmatig zaken deed in het oosten van Nederland, en daar ook kennissen had wonen die hij regelmatig bezocht. Tijdens een dergelijke zakenreis kwam hij in contact met een eenheid kozakken. Hij bood meteen zijn diensten aan om ze in te lichten over de te nemen route naar Amsterdam.

Over Barend Harms Adel is weinig te vinden. Hij was getrouwd met Gerrietje Beekman, met wie hij negen kinderen kreeg. Over zijn hulp aan de kozakken schreef hij deze memorie. Hij heeft het in 1814 bewerkt en laten uitgeven⁹, samen met een declaratie van de Russische majoor die zijn hulp aan hem bevestigd. De tekst hier is overgenomen uit de publicatie. Het manuscript van deze memorie is bewaard gebleven. Lange tijd was in de familie van de huidige eigenaars wel bekend dat er "een brief van de Russische adel" bewaard was, maar men had het niet gelezen. Na enig zoeken kwam men bij terecht bij onze vereniging; wij hebben informatie kunnen geven over de gebeurtenissen die zijn beschreven. Wij zijn de eigenaars van het manuscript, en specifiek mevrouw J. Leeftang, dan ook zeer erkentelijk voor het mogen inzien van deze memorie.

Een Kozak in Nederland, eind 1813; prent van Langendijk.

---

⁹ Gedrukt te Amsterdam bij C. Timmer te Amsterdam, juni 1814.

“MEMORIE
van
B.H. ADEL.
Betrekklijk de door hem gedane diensten
aan de Russische Troupen, bij gele-
genheid hunner intogt te Am-
sterdam in de maand Novem-
ber 1813

Op den twintigsten November 1813, begaf ik ondergeteekende mij op reis van Amsterdam naar Harderwijk, voor mijne affaires, alwaar ik ten half twaalf ure op de reede kwam, en vernam dat er op dienzelfden dag 3 à 400 man Franschen door kanonneer sloepen aldaar ontscheept waren.

Dit vernomen hebbende, baarde mij zulks eenige zwaarigheid, maar des nachts om twaalf uren in Harderwijk komende, merkte ik dat dezelve reeds vertrokken waren. Ik bleef des nachts aldaar en begaf mij den dag daaraan naar Putten, Circa twee uren van Harderwijk gelegen, alwaar ik den twee-en-twintigsten des morgens het ontbijt nemende door eene expresse, van laatstgemelde stad komende, vernam, dat onze verlossers de russische troepen aldaar des Maandags 's morgens ten vier uren binnengetrokken waren.

Deze tijding verblijdde mij, en ik zette daarom het oogmerk mijner reize, namelijk mijne negotie; door om dewelke ik blotelijk gekomen was. - Toen kwam er te Putten eene patrouille Russische Kozakken, hetgene mij zeer aangenaam was, en ik haastte mij dezelve alle hulp toetebrengen, dewelke in mijn vermogen was. - Deze waren niet doorgetrokken of er waren anderen die hen opvolgden, en weinig tijds daarna eene aanzienlijke partij Russische Kozakken, onder welke zich de Russische Majoor MARKLY¹⁰ bevond, in eene koets met vier paarden bespannen. Uit zijne koets komende groette ik hem, dat hij mij niet kennende, vroeg of ik de maire was? doch hetgene door mij negatief beantwoord werd; met belofte echter dat ik zijn Ed. spoedig zoude teregt helpen, waaraan ik dan ook dadelijk voldeed. Dezen Majoor berigt zijnde dat ik een Amsterdamsche koopman en nog maar twee dagen geleden van daar bertrokken was, begreep dat ik hem van die stad de beste informatie zoude kunnen geven, hetgeen ook inderdaad zoo was, en ik onttrok mij aan zijn verzoek deswegens niet, maar deelde hem alles mede wat ik wist.

Toen hij dus van mij alle de door hem verzochte informatien bekomen had, koesterde hij de begeerte om in Amsterdam te zijn, en drong bij mij aan om te weten welke de beste gelegenheid ware om spoedig aldaar te komen, waarop ik antwoordde dat zulks te water niet konde geschieden, om dat er tegenwoordig te veel kanonneer-sloepen op de Zuider-zee kruisten. En het alzoo te veel gewaagd zoude zijn het op deze wijze te ondernemen; dan, daar de Majoor eene Landkaart voor zich had, onderrigtte ik hem dat het over land gaan het veiligst zoude zijn; de route nemende van Putten op Nieuwkerk¹¹, over Spakenburg, Zoesdijk¹², Hilversum, 's Graveland, Ankeveen en vervolgens op Amsterdam; waaraan de Majoor gehoor gevende, zijne reize op Nieuwkerk spoedig vervolgde. Ik volgde hem ook spoedig na zijn vertrek, toen de maire van GARDEREN mij achter op kwam rijden, hebbende te Putten geweest, aan wie ik mijne verlangen te kennen gaf, om namelijk de

---

¹⁰ Majoor Marclay

¹¹ Nijkerk

¹² Soestdijk

Russen van dienst te kunnen zijn; waarop deze aan mij vroeg waarom ik niet mede in de koets was gegaan, daar mij zulks was gepresenteerd worden; waarop ik aan de genoemde maire verzocht hij zoude een weinig aanrijden, ten einde den voerman van den Majoor te verzoeken dat hij wat minder spoed wilde maken, ten einde ik alsdan de koets zou trachten intehalen, terwijl ik daartoe over het veld zoude gaan; dan dit was vruchteloos doordien zij te verre vooruit waren.

Ik sprak vervolgens den Maire weder aan de herberg de Muis, een uur aan deze zijde van Nieuwkerk gelegen, de welke mij onderrigtte dat zij alle vooruit waren, hetgeen mij veel verdriet veroorzaakte; maar voornoemde Maire troostte mij door te zeggen. Ik gaan naar de Maire van Nieuwkerk, en aan deszelfs huis is de Majoor zeker, ik zal ook alsdan wel maken dat gij denzelven spreekt.

Ik kwam des avonds ten zes uren te Nieuwkerk en vervoegde mij aan het huis van den Maire en vroeg aldaar naar genoemde Maire VAN GARDEREN, die ook terstond bij mij kwam en mij in de kamer bracht alwaar de Generaal en de Regering¹³ vergaderd waren.

De Majoor begaf zich met een heer in eene andere kamer, en in deszelfs absentie kon ik merken dat twee personen in mijn presentie blijvende, zijnde de een van Utrecht en de ander van Amersfoort, staande het gesprek dat ik met den Maire VAN GARDEREN had zich over de kozakken uitlieten. Zeggende dat dezelve aan de Beek (eene besloten plaats) waren, dat dezelve niet achter nog vooruit konden komen, maar een en dezelve weg moesten passeeren; dat er dus eene schoone gelegenheid was, om hun oogmerk te bereiken, namentlijk om de Kozakken een mooie kool te stooven.

Zulks hoorende, wachtte ik tot dat de Majoor weder in de kamer kwam; alstoen stootte ik hem aan den arm, waarop ik de kamer verliet, en hij mij dadelijk volgde; hem berigtende dat men verraad tegen hem smeedde; met verzoek zich toch daartegen te wapenen, hetgene hij beloofde en ook deed door de posten te doen verdubbelen.

Op Dingsdags den drie-en-twintigsten November 1813, des 's morgens brak dit verraad ook werkelijk uit; ten half vier uren viel de bataille tusschen Amersfoort en Nieuwkerk voor, waarbij eenige franschen, manschappen en kozakken paarden bleven en eenige kozakken en paarden geblesseerd wierden. – Hierop retereerde de Majoor MARKLY des morgens ten vijf uren op Harderwijk; - uit mijn bed komende zag ik de franschen weder voor de deur van de Maire staan, waarop ik mij spoedde deze plaats te verlaten.

Ik kwam vervolgens aan de herberg de muis, alwaar ik mijn ontbijt nam; toen kwam daar de eerste patrouille Russische kozakken aan, en een quartier uur verder geraakten zij weder in gevecht.

Ik vervolgde mijne reize door een binnenpad en kwam aan den Alster molen weder op den weg, daar ik enen bekenden had wonen, aan wien ik berigtte wat er was gebeurd, aldaar een weinig vertoevende zagen wij dat wij tusschen de Franschen en de Kozakken stonden, en daar ik mijne reize op Harderwijk had gerigt, maar aldaar niet konde komen, ging ik wederom over het veld naar Putten terug en moest dus den Majoor MARKLY verlaten. – Ik wist niet wat er toen konde gebeuren, dan het liep gunstig af; - de Majoor verdreef de Franschen, kwam nog dien avond in Nieuwkerk, hervatte dezelfde positie, en vervolgde zijne reis over Spakenburg, Soesdijk, Hilversum 's Graveland, Ankeveen op Amsterdam, zoo

---

¹³ Welke generaal en welke regering hier worden bedoeld staat niet vermeld en is niet duidelijk.

als ik hem den vorigen dag uit den Landkaart had onderrigt. Voornoemde Majoor kwam Woensdag 's morgens den vier-en-twintigsten behouden te Amsterdam met zijne onderhorige Kozakken, en ik den drie-en-twintigsten weder te Putten, alwaar men in groote verlegenheid wegens het gebeurde te Nieuwkerk was, maar 's avonds kwamen er wederom 300 man Russische Kozakken, op welk gezigt wij ons zeer verheugden, en ik vervoegde mij ook wederom bij dezen om hen te onderrigten en te helpen, alzoo ik aldaar lange jaren bekend was.

Den Majoor ELSENWANGEN en zijne Officieren namen hun intrek bij eenen mijner beste vrienden, die hen ook omtrent mij eenige onderrigting gaf wie ik was en dat ik nog maar drie dagen geleden van Amsterdam was gekomen en hun dus aangaande de gesteldheid dier stad de beste informatie geven konde. - Ik weigerde zulks ook niet, te meer daar de tolk van den Majoor mij vroeg of ik wel brieven van denzelven voor de regering van Amsterdam wilde mede nemen; hetwelke ik gretig aannam; - dan een uur daarna, kreeg ik ten huize van den Predikant van Niel, alwaar ik gelogeerd was, een order om bij de Majoor te komen; dewelke mij vraagde of ik de Baron ALEXANDER VON ZWEHL met twee kozakken met een schip van Harderwijk naar Amsterdam wilde vergezellen; ik had hier weinig ooren na, omdat er al zoo veel kanonneer-sloepen in de Zuider-zee kruisten en het dus zeer gevaarlijk was, zoo wees ik zulks geheel van de hand; - dan de Majoor hield aan, en stelde mij voor in welk een gevaar de stad Amsterdam zich bevond en zeide mij hebt gij dan geene vrouw en kinderen! en zijn dezelve u niets waard. Ik geef den Baron VON ZWEHL wel mede, die waagt het en gij zoudt niets wagen; Hij mij dus overredende, zeide ik, ik zal het doen zie daar mijne hand, waarop hij repliceerde "Wij moeten u hebben."

Ik zeide vervolgens, zoo gij mij noodzaakt dan heb ik een verzoek, namelijk dat gij een piket Kozakken voor Utrecht en voor Amersfoort zendt, ten einde den Generaal MOLITOR bevreesd te maken; - deze voorslag nam de Majoor dadelijk aan, werd ook dadelijk bewerkstelligd en had ook hare gunstige uitwerking.

Wij vervolgden onze reis en werden door een piket Kozakken van voor het huis van den Majoor naar Harderwijk begeleid, alwaar wij aan den buitenpost gekomen zijnde, de Baron ALEXANDER VON ZWEHL en ik alleen naar binnen gingen, om te vernemen of wij met den beurtman Schipper WYNAND VAN BUUREN van daar op Amsterdam konde mede varen, waarin deze groote zwarigheid maakte, dan door overreding van deszelfs vader, die zeide dat Amsterdam gered moest worden, nam hij het aan en wij bekwamen vrijheid om de Kozakken, die wij buiten hadden staan, binnen te halen, en bragten hen in het huis van des Schippers vader tot zoo lange wij vertrokken, alzoo alles een geheim moest blijven voor de Ingezeten van Harderwijk.

Wij gingen dan scheep en kwamen gelukkig over de Zuider-zee aan de Harderwijker stijger aan, ik bragt vervolgens mijne reisgenooten ten huize van den Wel Eedele Heere VAN DER HOOP, President van het provisioneel bestuur der stad Amsterdam, en door hetwelke ik rekende een vollen aan mijn verpligting te hebben voldaan.

Actum Amsterdam

BAREND HARMS ADEL"

Aktion in Amsterdam 1845

Byland

3. Declaratie aan den Heer B.H. Adel, van majoor Elsenwangen

Als bijlage bij de uitgave van in 1814 was de declaratie gedrukt, waarin de Russische majoor Elsenwangen Barend Harms Adel bedankt voor zijn hulp.

“Copie Translaat.

DECLARATIE

Aan de Heere B. H. ADEL, Koopman te Amsterdam, bekenne bij dezen dat bovengemelde Heer B. H. Adel, Koopman te Amsterdam, mij te Putten in Gelderland, en wel op den drie-en-twintigsten November 1813 eenige Informatien heeft gegeven wegens de positie van Amsterdam, waarvan daan dezelve nog maar drie dagen vertrokken was; en heb aan dezelve verzocht eenen brief van mij aan de Regering van Amsterdam te bezorgen, als ook den Heere Baron VON ZWEHL en twee Kozakken met het schip van Harderwijk over de Zuider-Zee naar Amsterdam te vergezellen; en met zijne depeches aan de Regering te Amsterdam te bezorgen tot welzijn dier Stad, en hen alle hulp te verleen die dezelve nodig had.

Dierhalve heeft bovengenoemde Heer B. H. ADEL eene declaratie verzocht voor zich en zijne familie tot eenige eeuwige gedachtenisse.

Gedaan in Amsterdam den 8 December 1813.

(was get.) ELSENWANGEN (S.S.)

Majoor in Russischen dienst.”

“De Bevrijding van Nederland – De Russische Inval in Nederland”.

Dit is een uitgave van de vereniging “2^e Bataillon Grenadier Compagnie”, www.grenadiercompagnie.nl

Marc Geerdink-Schaftenaar, Julianadorp, 2005-2015

Laatste bewerking februari 2019